

TÓTH BÉLA

Ex szövetkezeti nótafelelős vélekedése A valóság pedagógiája című NÉKOSZ-dokumentumkötetről

A kötet első szavaiban benne lakik a gondolat: sok embernek kinyitja majd emlékezte zsilipjeit.

A Györffy-kollégium több éves tapasztalatainak komlóindái 46 nyarára lenyúltak a mi világunkig, s erjesztő virágai itt Szegeden nyitottak szirmot.

Rengei mester egy reggelen teknőcsinálásra szólított. Veszem a legszebb matériát, a csomótlan, sima szálú deszkát, sikerítem a teknőt. Tíz óra körül készen vagyok, mire jön a következő parancs: — Vidd ki Krizsán doktornak, Újszegedre. Oda pedig akkor pontonhíd vezetett, a régi közúti híd alatt vagy húsz-harminc méternyire, a két part között. Egyirányú gyalogosforgalmat hurcolt a hátán. Ahogy odaérek, éppen Szeged felé seregel a nép, várom soromat lábhoz eresztett tekenővel. Jön át egy komám, földim, gyerekkori cimborám, a háború miatt még tanárjelölttködő.

— Jó, hogy találkozunk. Egy kis táblácskára lenne szükségem. Fehér alapú, fekete betűjű, ami estére kész lenne. Fölrata: Móricz Zsigmond Népi-kollégium. Hozd el, ha kész, tudod, hol lakom.

Váltott a híd, vittem a tekenőt Krizsánéknak, este a táblát a cimborámnak. Ablaktalan albérletben lakott, éppen zsiros kenyeret evett, kínált, köszönte a táblát.

— Te mindig szeretted a betűt, nem állnál be közénk, tanulni?

— Hatelemis, huszonkét esztendőös gyerek vagyok, késő már.

— Enni, inni kapsz, csak tanulnod kell.

— Szép a szakmám.

— S a betűk?

— A betű által sem akartam egyéb lenni, mint asztalos. Jó asztalos.

— Az szép. De hát asztalosunk van, amennyi kell. Hanem új értelmiségi!

— Á. Az nem akarok lenni!

— Miért?

— Hát azok az urak. Űr nem akarok lenni. Dologra, szép munkában való gyönyörködésre születtem.

— Űgy tudom, mozgalmárokdsz. Ezért biztosan többet segíthetnél az újnak, ha készülséged lenne hozzá.

— Jobb nekem a saját bőrömben, a saját szakmámban.

— Gondolkozz csak, lehetsz tanár, mérnök, orvos, amihez huzalmat érzel.

— Azt sem tudnám, hogy kezdjek neki.

— Szeptemberben indul a dolgozók gimnáziuma.

Mondom másnap a mesternek. Meghökken. Űreg szoci volt. Negyvenháromban, amikor munkára jelentkeztem nála, addig nem engedett a gyalupadhoz, míg be nem íratkoztam a fások szakszervezetébe. Ű vezetett el a Hétvezér utcába, ott is az öreg Varró asztalos szakihoz. Másnap reggel hét óraker kezembe adták a szerszámokat. A műhelyben mindenki szervezett munkás volt. És ő is tudott a társadalomhoz.

Vakarta a fejét, hangosan gondolkozott — mit mondjak én erre? Két fiam tanul. Ha bírod, marjad. Én marasztallak. Negyven fillért emelek a béreden.

Ősszel már ott éltem a koleszban. Lehattünk tán ötvenen, fiúk, lányok. A házon kint az én szép táblám, amúgy se ajtó, se ablak rajta. Én voltam az asztalos, üveges, és volt közöttünk kályhás, villanyszerelő. Mire derek kezdtek ellepni az utcai fák hegyét, becsukózkodtunk, fűtöttünk, világítottunk. Vagy tizedmagammal a dolgozók gimnáziumában töltöttem estéimet. Régi kipróbált tanári kar tanított, a teljes nappali anyagot terígették belénk. Czögler Kálmán a heliantus annus szirmait, bibéit, magházait olyan részletességgel szőrogatta ránk, és kívánta tőlünk vissza, ahogy a nappalisoktól. És a hidra viridistől az ízelt lábúak minden stigmáit, tracheáit fűjtük, ahogy tudtuk. Nappal a kollégiumot dajkáltuk. A katonaság adott összerogyott vaságyakat, ahhoz lakatosok voltunk, a kórház adott kihaladozott szalmazsákokat, a méntelep szalmát, s így hordozgattuk össze otthonunkat.

Volt közöttünk negyvenéves orvostanhallgató, aki karácsony táján cserkészkalapban, rövid nadrágban, hosszú bottal kéredezkedett közénk. És többen voltak bori munkatáborosok, visszafelé is beszélni tudó alsótanyai paraszt surbankók, ösbölcsészek. Volt közöttünk dohánykertész, szappanfőző, paprikamolnár, vasúti pályamunkás, ács, suszter, szobafestő.

A második félévre rendeződtek soraink. Fölvételi vizsgákat írtak elő. Egy keveremesi gyereket, aki franciául kiválóan írt, olvasott és beszélt, nem akartuk sorainkba fogadni, mert nem tudott népdalt énekelni. Prózában elmondta ugyan a szöveget, de az nekünk kevés volt a bizalomhoz. A központ segített rajta. Szerencsénkre, jó irodalomtörténész serkent elő belőle.

Más oldalról egy jól tanuló, de magára sokat adó, piperkőc kollégista társunkat a második félév végén kizártuk, mert szégyellt velünk az utcán menetelve munkásmozgalmi dalokat énekelni. Egyhavi albérlet után visszasírta magát. Mint megbecsült vegyész mérnök dolgozik ma is a CHINOIN-ban.

Ekkoriban szedtük le a „Neveletlenek nevelnek neveletleneket!” nagybetűs jelzavunkat a falról. Nem illett már oda. Vendégünk volt Illés Béla, Veres Péter és a patronáló testület elnöke, Kalmár László akadémikus.

Dénes Leó polgármester, a városi párttitkár mindenhetes látogatón voltak. Am, emlékezetem szerint, tán nem élt vissza bizalmukkal senki.

Mi, messziről testi és szellemi mezitlábossággal idáig jutottak, év vége felére kezdtük érteni az elvontabb fogalmakat. Kétkézi ember, a tapintható világ tárgyai között élő, alig tudta az elvont gondolatokat maga elé parancsolni. Társadalom? Ismeretlen volt számunkra. Osztályai? Nyelvi?

Egy jófejű tanulótársam a nyelvtanulás kapcsán, mikor az ígéhez mint szófajhoz értünk, odanyilatkozott feleléskor, hogy az ige megtestesült Názáretben.

Az első két évben konyhánk nem volt. Az ötvenes létszámú kollégium tagsága huszonöt felé ebédelt. Kétemberenként vállalták az intézmények, gyárak s más főzős cégek az ebédeltetést. A gyárak közül a szalámi, a konzerv és a vágóhid voltak a legjelesebb evőhelyeink, s ezt tanulmányi eredmények alapján ítélte oda a kollégium taggyűlése. De ennünk adott a hadsereg, a rendőrség, a kórház s néhány klinika.

A reggeliért, vacsoraért gyűjtést, koldulást rendeztünk. Egészen természetesnek tűnt, hogy iverekkel beállítsunk a Kárász utca magánüzleteibe éppúgy, mint a kispárosokhoz, a külvárosi gazdákhöz, a város körüli községek előljárásságaihoz. Sok helyről kipiszkoltak bennünket, gúnyoltak, pocskondiáztak.

Fischer órás és ékszerész azért, ha félvélenként megkerestük, legalább egy faliorát adott. Utoljára minden háló-, tanulótermünkben ketyegett már belőlük egy-egy. Bauda villanyszerelő-mester egy felújított rádiót adott. Egy rőfösbolt vagy százméternyi gatyamadzagot juttatott. De hát az is kellett. Takarókat küldött a kendergyár, a gyufagyár tűzrevalót és több évre elegendő extra fogpiszkálót. A Tejcarnok Válatat savót és író, a kenyérgyár prézlit, szárított gubát. A malmok kicsit molyos

lisztekkel, a színház, a mozik, a fürdő és a vasút néminemű jegyekkel járt a kedvünkben.

Messziről úgy látszott, hátunk mögött a társadalom. A város elengedte a lakbért, és az UNRRA-segélyek ruháit bálaszám hordták a kollégiumba. Nagyrészt amerikai tengerészhumik voltak, sötétkék posztó és vitorlavászon gúnyák. Beleöltözve afféle mátyási „fekete hadseregnek” tűnhettünk, mert mikor az ajándékokban kirukkol-tunk valami közös rendezvényhez, bár az úttesten közlekedtünk, a lakosság messze szaladt a járdákon előlünk. Füzérszám kaptuk a Kvéker-bakancsokat. De hát kevés volt az összességben, mivel kollégiumunk feladata nem csupán abban állt, hogy tagjai tanuljanak, összekoldulják a betevő falatot, hanem az is, hogy más, hozzájuk hasonló ismeretekre éhes, tudni vágyó fiatalok százainak vagy ezreinek legalább ilyen lehetőségeket teremtsen. Az öreg Móricz révén sarjadoztak, bimbóztak az új kollégiumok. A Kálmány Lajos középiskolás a fiúknak, a Bíró Szép Anna a lányoknak. Később testi közelharcok árán Makón is létrehoztunk egy középiskolás koleszt. Azokban előlről kezdhettünk mindent. Se ajtó, se ablak, se kályha, se asztal.

Rohammunka! Szögezd, gyaluld, falazd, koldulj, követelj! Az én régi asztalos-műhelyem első kérésünkre három szombat délutánját meg annyi vásárnapját csapta hozzánk. Két kollégium legszükségesebbjeit elkészítették a régi szaktársak. S ment az összeszokott rohammunka a kollégiumépítésben, templomjavításban, mért ne ment volna a Tisza pályaudvari szén kivagonírozásában. Nagy pénzek potyogtak érte. A szövetkezeti ládába csurgattuk azokat. A láda körül pedig ott ült az elnök, a kenyér-, a szalonna-, a tejfeletős, a lekvárkapitány, a normafeletős, a szövetkezeti nótafeletős. Ha jött otthoni csomag, előbb az is a ládába került, azután ki. Néha csak egy harapásnyi jutott belőle ránk, de hát zugiban nem rághatták meg a tulajdonosok, mert az közöttünk lopás számba menő bűnnek minősült.

Önálló keresetű asztaloslegény létemre két öltöny műrostos ruhával rukkoltam be. Egy szürkével meg egy barnával. De lagzított, lánynézőzött az én két gúnyám egy év alatt annyit, mivel mindig kölcsönös utakon járt, hogy abból az isten puce-rája nem tudott volna ruhát teremteni a végén. Hanem csönd legyen, hiszen a meggyőződésből nyújtott segítséget nem lehetett itten leltározgatni.

Mi nem tudtuk, miféle kidolgozott pedagógiai elvek szerint kanyarodik új életünk. Azt tartottuk, az új társadalom mozgástörvényei vettek hátukra minket, s annak hajósai, hajójának utasai vagyunk. Alanyai voltunk az évekkorábban kidolgozott, s Makarenkótól magyarra fordított nevelési elveknek, ahogy szerény emlé-keimmel apró tükörcserepeket villantgatok elő a dokumentumkötet olvasása kapcsán.

Az esti nótázás, táncolás pedig úgy hozzátartozott életünkhöz, akár a mosdás. Ma már nehéz volna elszámolni vele, honnét is akadt rá még időnk. Nem volt öncélú foglalkozás, hiszen azon túl, hogy nagy gyönyörűségünkre szolgáltak az újabb-nál újabb népdalok, táncok, valuta volt az. A minket etető gyáraknak, intézményeknek eleinte ezzel fizettünk. Műsorokat kínáltunk nekik, és ők fogadták. Emlékezetes műsorunk volt a dohánygyárban. Este hattól éjfélig raktuk nekik. Táncrea dalt, dalra verset, arra jelenetet. Fújtuk mi spanyolul, olaszul, serebül, oroszul és németül. Mezítláb táncoltuk a darudübögőst, a botos kanászt, a kólót, a tarantellát, az ukránost és a polonézt.

A mondott este a dohánygyár hatalmas, pajtányi tömege előtt, a kultúrteremben olyan forró sikert csihantottunk, hogy a lelkesedéstől fölszaladt a párttitkár a színpadra, lángoló arcán látszott, hogy most valami szép köszöntő dikciót csap elénk. Egy mozdulattal csöndet intett, két kézzel kapaszkodott az asztal szélébe, száját megnyalva, elfogult hangon szólt:

— Elvtársak! — hosszú hatásszünet, gondolkozott. — Én csak azt mondom, hogy szabadság!

Dörgő taps. Több szóra nem is volt szükség.

Produkciónkkal összekészültük a tájéunkat, az átokházi határtól Baracskaig, Békésig. Más műsor illett a Dózsa-évfordulóra, és más Petőfiére. Tizenkilencet ünnepelve más versek, dalok, táncok következtek, mint amikor Árpád apánk glóriáját

szidoloztuk Pustaszeren. Százig való dal, tucatnyi tánc, ezerig menő vers polygott eszünk tarsolyaiban. Mindmegannyi szereplési alkalmak. Tudtunk, mertünk az emberek elé állni, igazságról, jövőről, elvekről szólni. És nagyon akartunk segíteni, milliónyi emberi bajokon.

Közben vizsgáztunk a kollégiumban és az iskolában. Mindmegannyi próbatétel. A közösség ezer szeme tűzében folyt életünk minden rezzenete. Nyilvános értékeléseken, szemtől pofába ment a dicséret, a bírálat. Világos kifejezésekkel szóltak: „Sokat csavarogsz az órákról, csatangolsz a lányokkal, egoista, rövidlátó, gőgös, önző, destruktív, idealista, strici, szemtelen vagy!” Ilyen volt a rossz kollégista. A jó kollégista ennek ellentéte. Ezeknél erősebb jelzőkre nem kerülhetett sor, mert akik ezeken túljutottak, kívül kerültek a kollégium falain. Jobbak azért türelmi időt kaptak, levetközni a hibákat.

De folyt a próbálás a kollégiumtól, iskolától távolabbi területeken is.

„Vállald szülőföldeden élő, sok gondú ember sorsának a jobbítását!” Sok vállalásunk volt akkoriban. A negyvenhetes választásokon biztosokként, előadókként jártuk a tanyavilágot. Le Csólyospálosnak, föl Kisteleknek. Jármű: valamelyik üzem egy-két napra kölcsönadott kerékpárja.

Kiláttunk a műhelyek, tantermek falai közül. Nem hősök, hanem valamennyire teljes készülségű, társadalomnak hasznos szakemberek akartunk lenni.

Amikor negyvenkilenc elején a NÉKOSZ fölött meghúzódott a vészharang, tulajdonképp nem is értettük a föloszlatás okait. Szalóczi Márta meg Soós Ibolya keservesen sirtak a kollégium egyik ablakmélyedésében. Segítettünk nekik. Sokan kenyér, fődél nélkül maradtak hirtelen. Engem várt a műhely, benne a mennyezetre szerelt, faforgáccsal kitömött ágy. De nemcsak rólam volt szó. Hogy hány ember maradt rügyben megkezdett tanulmányai tekintetében a tizezer népi kollégista közül, azt nem közli a dokumentumkötet. Magam is elsőéves bölcsész voltam, több szigorlat és kollokvium után, amikor leérettségiztem.

Eredetileg talán az asztalosszakmában oltódott belém, hogy napot és munkát befejezetlenül magam mögött ne hagyjak. Födetlen életem hát hogy is hagytam volna az ég alatt, kollégium nélkül. A társadalomtól, a NÉKOSZ-tól mégis kaptam annyi útravalót, hogy életem kis sajkája tán holt vizek hínárjaiba eddig nem rekedt. Élő vizeken való járásom-kelésemhez pedig új útravalót csomagolt a megemlegetett kötet.